

КРЕАТИВНИЙ КЛАС У ФОРМУВАННІ ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ

Н. М. Сіренко, доктор економічних наук, професор
О. І. Мельник, кандидат економічних наук, доцент
І. В. Баришевська, кандидат економічних наук, доцент
Миколаївський національний аграрний університет

У статті представлено сучасні підходи до визначення термінів «економіка знань» та «інноваційна економіка». Визначено основні завдання щодо розбудови економіки знань в Україні. Досліджено історію виникнення поняття креативного класу, зокрема концепцію Р. Флоріди, яка визначає його характерні риси та особливості. Проаналізовано вплив, який здійснює креативний клас на розвиток суспільства, трансформаційні процеси, систему соціальних цінностей.

Ключові слова: економіка знань, інноваційна економіка, інновації, креативна індустрія, креативний клас, підприємництво.

Постановка проблеми. У процесі історичного розвитку суспільства визначальні його чинники еволюціонували від матеріальних ресурсів до інтелектуальних, зумовлюючи зміну соціальної структури та способу виробництва, хоча і нерівномірно, у світовому масштабі. Розрив в економічному зростанні країн, який зберігається і на сучасному етапі, є наслідком диспропорції в накопичених знаннях, технологіях, інтелектуальному капіталі та способах їх використання, усунення якої знаходиться в площині розвитку окремого класу – креативного.

Аналіз актуальних досліджень. Проблемою вивчення креативного класу, його місця і ролі в сучасному суспільстві займалися багато науковців: соціологів, економістів, політологів тощо. Засновником теорії креативного класу є американський соціолог Р. Флорід. Значний внесок у методологію дослідження теорії економіки знань зробили такі вітчизняні та іноземні науковці, як І. Кондаурова [4], Л. Миндели [6], В. Макарова [5], І. Турський [7, 8] та інші. Але дослідження креативного класу економіки знань здебільшого носять загальний теоретико-методологічний характер і недостатньо уваги приділяється ролі креативного класу у розвитку сучасного постіндустріального суспільства.

Мета статті. Метою дослідження є визначення місця креативного класу у структурі сучасного суспільства, його ролі у формуванні економіки знань, соціальних змінах і трансформаційних процесах, що відбуваються, виокремлення характерних рис та особливостей цієї соціальної спільноти.

Виклад основного матеріалу. Все більше дослідників різних наукових сфер (економіки, соціології, філософії та ін.) констатують, що на новому етапі розвитку людства (після індустріального) суттєво підвищується вагомість теоретичних знань, творчих ідей, комунікативних мереж і діяльності, пов'язаної з обробленням інформації, що, в свою чергу, дає поштовх до створення і застосування якісних інновацій. Як зазначає Н. Федотова, основним ресурсом зростання виробництва і розвитку економіки є діяльність талановитих, креативних людей, які здатні генерувати ідеї, створювати додану вартість за рахунок інтелектуальної діяльності (створювати інновації) [9, с.91].

У сучасній науковій літературі все частіше оперують поняттями «економіка знань» (економіка, яка заснована на знаннях, суспільство знань), «інноваційна економіка», «інформаційна економіка», «нова економіка», «глобальна мережева економіка» та ін. Найбільшу увагу дослідники приділяють вивченню їх особливостей, завдань, чинників, основних характерних рис та елементів.

При цьому дефініції «економіка знань» та «інноваційна економіка» почали активно використовуватися у 90-х рр. ХХ століття. Так, вперше в наукову лексику термін «економіка знань» (англ. – knowledge economy) ввів американський економіст Ф. Махлуп (Machlup, F.), включивши до цього поняття сфери освіти, досліджень і розробок, зв'язок, інформаційне машинобудування та інформаційну діяльність. Згідно з переконаннями дослідника, економіка знань є одним із секторів, що відіграє вирішальну роль у функціонуванні економічної системи. Згодом цей термін став використовуватися для визначення типу економіки, де знання відіграють вирішальну роль, а виробництво знань стає джерелом зростання національної або ж і світової економіки [5].

П. Друкер (Drucker, P.) у своїх працях «Епоха розвитку поступовості» (1969 р.), «Інновації та підприємництво» (1985 р.), «Посткапіталістичне суспільство» (1993 р.) розробляє власну концепцію знань та їхнього впливу на економіку й суспільство, розкриваючи їх перетворюючий вплив на сільське господарство США (наукова агротехніка), на нагромадження «людського» капіталу, на соціальну структуру та соціальні проблеми й конфлікти. За оцінкою П. Друкера (Drucker, P.), у середині ХХ ст. у США всі галузі, які виробляли й поширювали знання та інформацію, реалізували продукцію, обсяг якої становив 25% національного продукту, у 1965 р. – понад 33%, у середині 80-х – більш як 60 відсотків. На початку ХХІ ст. на професії з переважаючою інтелектуальною працею припадала більшість зайнятості (85% – у США, 89% – у Німеччині, 95% – у Великобританії, 90% – у Японії), що зумовило надання у 80–90-ті роки цій проблемі переважного значення зі сторони науковців та практиків [3].

У 1996 р. в Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) опубліковано невелику концептуальну статтю «Економіка, заснована на знаннях», в якій узагальнювалися праці економістів та соціологів кінця 80-х– першої половини 90-х років. Ця публікація зумовила виникнення нового напрямку досліджень не тільки цієї міжнародної організації, а й суспільствознавців, політиків усіх розвинених країн світу [6]. Щорічна аналітична доповідь Світового Банку «Звіт про світовий розвиток» за 1998-1999 роки мала назву «Знання для розвитку» [14]. У 2000 р. Рада Європи ухвалила Лісабонську стратегію, в якій поставлено за мету зробити Європу до 2010 р. найбільш конкурентною і динамічною економікою знань у світі, яка забезпечуватиме стале економічне зростання, більше робочих місць та вищий рівень соціальної злагоди [13].

Щодо України, то 21.09.2005 р. відбулися парламентські слухання, на яких основною була наукова доповідь Інституту економічного прогнозування НАН України «Економіка знань та її перспективи для України» [2], що свідчить про визнання вже на той час необхідності впровадження принципів економіки знань у розвиток вітчизняного суспільства. На сьогодні вже

розроблено проект Доктрини економіки знань, в якому, зокрема, визначено першочергові, середньострокові та стратегічні завдання щодо розбудови економіки знань в Україні (табл. 1).

Таблиця 1

Завдання щодо розбудови економіки знань в Україні відповідно до проекту Доктрини економіки знань

Види завдань	Зміст
Першочергові	1) «інвентаризація» найбільш актуальних проблем і протиріч нинішнього етапу у гуманітарно-інноваційній сфері; 2) привернення уваги до науково-освітнього виміру національних інноваційних реформ та окреслення пріоритетів розбудови економіки знань в Україні; 3) усунення негативних наслідків попереднього етапу реформаційних перетворень в освітній, науковій, науково-технічній та інноваційній сферах
Середньострокові	1) удосконалення технологічної, інституційної та організаційної бази національних інноваційних реформ; 2) якомога повне залучення гуманітарних ресурсів інноваційного розвитку України через розбудову економіки, яка ґрунтується на знаннях та освіті, орієнтується на імперативи економічної конкурентоспроможності; 3) всебічна інтеграція систем освіти, науки, виробництва і управління розвитком, а також програмування їх на самовідтворення, самонаведення та самокоррекцію в процесі подальшого розвитку суспільства
Стратегічні	1) консолідація методологічних та інформаційних систем, освітньо-професійних, освітньо-наукових, освітньо-виробничих інфраструктур та комунікацій в рамках єдиного національного інноваційного простору; 2) посилення міжнародної інтеграції України у гуманітарній сфері та суміщення національної інноваційної системи з технологічною платформою глобального постіндустріального суспільства; 3) забезпечення вертикальної мобільності України, яка відповідає національним завданням та наявному потенціалу суспільства, в питаннях включення до глобальної системи розподілу праці, визначення динаміки та напрямів розвитку світової економіки, розподілу прибутків та переваг від результатів сучасної НТР

Джерело: побудовано за матеріалами [1]

Слід зауважити, що на сьогодні науковці не одностайні у підходах до визначення понять «економіка знань» та «іннова-

ційна економіка». Так, Л. Мінделі та Л. Піпія визначають їх як синоніми [6]. І. Кондаурова та О. Хаснутдінова зазначають, що економіку знань слід розглядати системно і комплексно в широкому сенсі. У цьому випадку вона виступає як: інноваційна економіка; постіндустріальна економіка; інформаційна економіка; глобальна мережева економіка. При цьому вони наголошують, що теоретичною передумовою економіки знань в історичному контексті є ідея інновацій, а відповідно інноваційної економіки [4]. Цю ж думку підтримує і Л. Яковенко, яка вважає, що досить точно сутність економіки знань відображає широке розуміння цього суспільного феномена, відповідно до якого економіка, яка базується на знаннях, поєднує в собі риси постіндустріальної, глобальної, мережевої, інформаційної та інноваційної економіки [10, с.141].

На нашу думку, ефективний розвиток економіки знань відбувається за умови взаємопроникнення трьох відносно самостійних сфер суспільної діяльності: 1) освіта і навчання; 2) НДДКР та новацій; 3) інформаційно-комунікаційних технологій. При цьому ключовим фактором виробництва є інтелектуальний капітал, нематеріальні активи, інформація та комунікація. Досить вагомим є забезпечення необхідних умов для розвитку економіки, заснованої на знаннях (рис. 1).

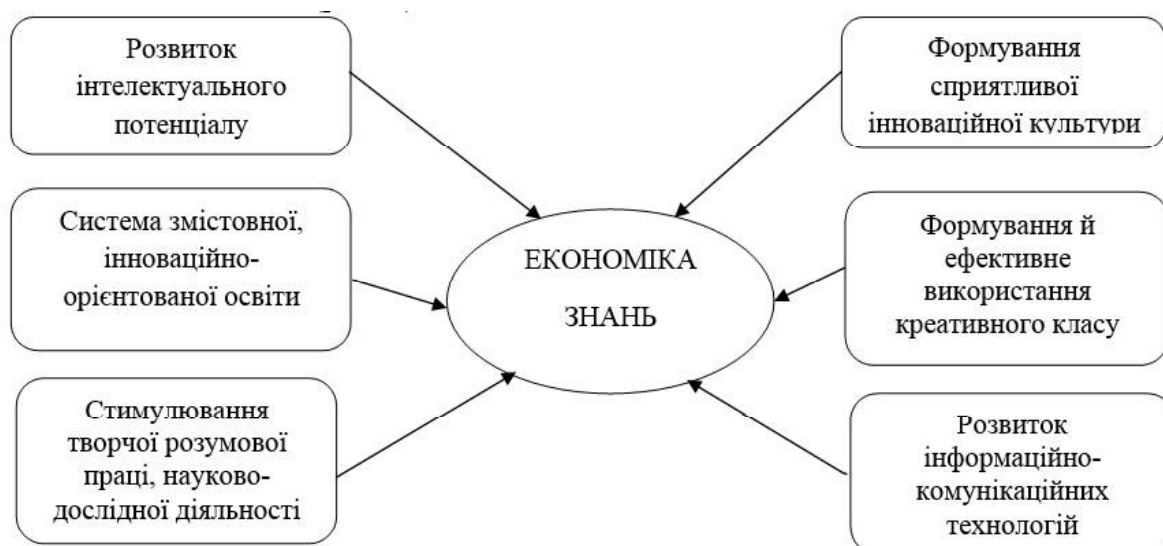

Рис. 1. Фактори розвитку економіки знань

Джерело: розробка авторів

Р. Флорида підкреслює, що будь-які соціально-політичні й економічні модернізації матимуть успіх за наявності як мінімум трьох умов: 1) цілей розвитку; 2) проекту реформ; 3) суб'єкта (локомотива змін) – мотивованої соціальної групи, класу, етносу чи іншої спільноти, яка є головним провідником інновацій [12]. Останній пункт є особливо важливим, оскільки у сучасних умовах саме суб'єкт модернізації (креативний клас) сприяє переходу до економіки знань та підвищенню рівня креативності.

На сьогодні одним із пріоритетних завдань більшості держав, які намагаються посилити свої конкурентні переваги на світовому ринку, є розвиток креативних індустрій. Так, у Великобританії ще у 1998 р. було створено Департамент розвитку програм креативних індустрій, який в першу чергу на офіційному рівні закріпив визначення діяльності креативних індустрій: «це діяльність, в основі якої індивідуальна творчість, навички або талант, і яка має потенціал створення доданої вартості та робочих місць шляхом виробництва й експлуатації інтелектуальної власності» [11]. Крім того, інновації і креативність є пріоритетним напрямом програми соціально-економічного розвитку ЄС «Європа 2020», а 2009 р. було визначено як Європейський рік креативності та інновацій.

За цих умов визначальними стають становлення та розвиток креативного класу. Найбільш вагомий внесок у розвиток теорії креативного класу вніс соціолог Р.Флорида, який поділяє його на два підкласи – суперкреативне ядро і креативні спеціалісти. До «суперкреативного ядра» ним віднесено професії у таких сферах: програмування і математики; архітектури та інженерії; природничих і соціальних наук; освіти і науки; виховання та бібліотечної справи; мистецтва; дизайну; розваг; спорту; ЗМІ. Підклас «креативних спеціалістів» включає: управлінців; професії у сфері бізнесу та фінансів; професії у сфері охорони здоров'я; спеціалістів високотехнологічного виробництва; керівні посади, пов'язані з продажами тощо.

Сучасні науковці відзначають, що основними якостями, притаманними креативному класу, є: молодість, висока продуктивність, незалежність і підприємництво, високий рівень

освіти [7]. До зазначених якостей, на нашу думку, варто також віднести високий творчий потенціал та бажання навчатися новому. Крім того, узагальнюючи сучасні наукові дослідження, можна стверджувати, що креативний клас відзначається такими властивостями креативного мислення як: проектність мислення (здатність до конструювання моделей майбутніх економічних змін на основі детального аналізу сучасних тенденцій розвитку); глобальність мислення (інтегральне бачення учасників економічних і бізнес-процесів); практична спрямованість (створення нових форм і моделей обов'язково повинно мати практичне впровадження в діяльності економічних суб'єктів).

Креативні індустрії у світі значно впливають на формування доходів держав та забезпечують 1,1-3,3% від регіонального ВВП (табл. 2). Завдяки створенню сприятливого середовища для діяльності креативного класу відбувається ефективний розвиток економіки знань, з'являються нові джерела економічного зростання і продуктивності.

Таблиця 2

Регіони світу з найбільш розвиненими ринками креативних індустрій

Регіон	Дохід, млрд дол. США (% від регіонального ВВП)	Робочі місця, млн осіб
Азіатсько-Тихоокеанський регіон	743 (3%)	12,7
Європа	709 (3%)	7,7
Північна Америка	620 (3,3%)	4,7
Латинська Америка і Карибський басейн	124 (2,2%)	1,9
Африка і Близький Схід	58 (1,1%)	2,4

Джерело: побудовано за матеріалами [8]

Нааявна статистична інформація в Україні не дозволяє додати чітко встановити внесок креативних індустрій та креативного класу у розвиток економіки. Однак, як свідчать останні дослідження, внесок креативного сектора до ВВП України складає 3,47%, а до сфери зайнятості – 1,91% у той

час, як в Австралії ці показники становлять 10,3 і 8,0% відповідно [8]. При цьому наша країна має значний потенціал щодо розвитку інтелектуального капіталу, творчих здібностей і креативного класу.

Вагоме дослідження «Глобальний рейтинг креативності» (Global Creativity Index 2015) доводить, що розвиток креативних індустрій безпосередньо пов'язаний з економічним і соціальним розвитком держави. Інститутом Martin Prosperity представлено нову модель економічного розвитку «3 Т» (Технології, Талант, Толерантність), на основі якої здійснено оцінку 139 країн за кожним із зазначених критеріїв, а також в їх сукупності. Таким чином, емпірично підтверджено, що в економіці знань, де споживання і виробництво базуються на інтелектуальному капіталі, критерії «3 Т» і креативність в цілому значно впливають на економіко-соціальний розвиток. В даній методології критерії визначалися як:

1. Технології – інвестиції в наукові дослідження і розвиток (R&D), обсяг патентів на душу населення.

2. Талант – креативний клас та рівень освіти (частка робочої сили в креативному секторі та частка осіб з вищою освітою).

3. Толерантність – відношення до іммігрантів, расових, етнічних та сексуальних меншин [13].

Як свідчать дані рейтингу, Австралія посідає перше місце за креативністю у світі, друга і третя позиції належать Сполученим Штатам Америки і Новій Зеландії відповідно. Що стосується України, то в Глобальному індексі креативності вона посіла 45 місце серед 139 країн. Високі позиції в рейтингу вдалося досягти завдяки індексу Таланту (24 місце), що забезпечено за рахунок рівня освіти (11 позиція у світі), в той час як за оцінкою креативного класу (29,75%) Україні належить 40 позиція серед досліджуваних країн.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Становлення й розвиток креативного класу є пріоритетним завданням сучасного економічного розвитку. В умовах економіки знань діяльність її суб'єктів має базуватися на здатності до критичного мислення і створенні нових знань, що в свою

чергу, неможливе без креативних ресурсів як на рівні окремих підприємств, так і економіки в цілому. Відтак, в подальшому з метою розбудови економіки знань в нашій державі необхідно створити сприятливе інституціональне середовище для розвитку й ефективного використання креативного класу, забезпечити дієві мотиваційні механізми до розвитку креативних індустрій.

Список використаних джерел:

1. Доктрина економіки знань // [pmonline.org.ua...php/202...DOKTRYNA EKONOMIKY ZKAN...](http://pmonline.org.ua...php/202...DOKTRYNA%20EKONOMIKY%20ZKAN...)
2. Економіка знань та її перспективи для України / [В. М. Геєць, В. П. Александрова, Ю. М. Бажал та ін.] ; за ред. В. М. Гейця. – К. : Ін-т економічного прогнозування НАН України, 2005. – 168 с.
3. Економічна енциклопедія : у 3-х т. / відп. ред. С. В. Мочерний. – К. : Академія, 2002. – Т. 3. – 952 с.
4. Кондаурова І. О. Від індустріальної економіки до економіки знань / І. О. Кондаурова, О. М. Хаснутдінова // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2010. – № 4, Т. 1. – С. 235-238.
5. Макаров В. Л. Экономика знаний // Вестник РАН. – 2003. – Т. 73. № 5. – С. 450-456.
6. Миндели Л. Э. Концептуальные аспекты формирования экономики знаний / Л. Э. Миндели, Л. К. Пипия // Проблемы прогнозирования. – 2007. – № 3. – С. 115-136.
7. Турський І. В. Вплив креативного класу на економічну діяльність та регіональний розвиток// International scientific conference "The global competitive environment: development of social and economic systems, (April 21, 2017, Chisinau, Republic of Moldova): Baltija Publishing. - С. 96-99.
8. Турський І. В. Глобальні та регіональні тренди креативних індустрій та перспективи їх розвитку в Україні // elartu.tntu.edu.ua/.../ГЛОБАЛЬНІ%20ТА%20РЕГІОНАЛЬ...
9. Федотова Н. В. Влияние университетов на инновационное развитие региона / Н. В. Федотова // Вестник Томского государственного университета. – 2013. – № 1. – С. 91-104.
10. Яковенко Л. І. Інноваційний характер економіки знань / Л. І. Яковенко // Вісник Полтавської державної аграрної академії .– 2010. – № 2. – С. 141-145.
11. Department for culture, Media and sport. Creative industries programme. Creative industries mapping document. – London, 2001.
12. Florida R. The Flight of the Creative Class. The New Global Competition for Talent. HarperBusiness, HarperCollins, 2005, 421 p.
13. Florida, R., Mellander, C. and King, K. (2015). THE GLOBAL CREATIVITY INDEX 2015. Toront: Martin Prosperity Institute.
14. The New Knowledge Economy in Europe. A Strategy for International Competitiveness and Social Cohesion / Ed. by Maria J Rodrigues. – Edward Elgar Pbl., 2002.
15. World Development Report (1998/99): Knowledge for Development. – The World Bank, 1999. – P. 266.

Н. Н. Сиренко, О. И. Мельник, И. В. Барышевская. **Креативный класс экономики знаний.**

В статье приведены современные подходы к определению терминов «экономика знаний» и «инновационная экономика». Определены основные задачи по развитию экономики знаний в Украине. Исследована история возникновения понятия креативного класса, в частности, концепция Р. Флориды, определяющая его характерные черты и особенности. Проанализировано влияние, которое оказывает креативный класс на развитие общества, трансформационные процессы, систему социальных ценностей.

Ключевые слова: экономика знаний, инновационная экономика, инноваций, креативная индустрия, креативный класс, предпринимательство.

N. Sirenko, O. Melnyk, I. Barishevskaya. **Creative class of knowledge economy.**

The article presents modern approaches to the definition of the terms "knowledge economy" and "innovative economy". The main tasks for the development of knowledge economy in Ukraine are determined. The history of the emergence of the concept of a creative class, in particular, the concept of R. Florida, is determined by its characteristic traits and features. The author analyzes the influence exercised by the creative class on the development of society, transformational processes, the system of social values

Keywords: knowledge economy, innovative economy, innovations, creative industry, creative class, entrepreneurship.